

Norden i OECD:s indikatorundersökning

ANPASSNINGSBARA SKOLOR PÅ ANDRA STADIET I NORDEN

Den finländska skolan hävdar sig väl i internationell jämförelse

OECD:s undersökning visar att de nordiska läroanstalterna på gymnasialstadiet (andra stadiet) håller hög klass i jämförelse med skolor på samma stadium i andra länder inom OECD som deltog i undersökningen. Norden uppvisar ett bättre medeltal än OECD som helhet på sju / åtta av tio indikatorer angående läroanstalternas resurser och verksamhet. I fem avseenden är Finland, Sverige och Norge de tre toppnationerna inom OECD. De nordiska skolorna är flexibla i fråga om att möta olika krav på förändringar. Skolornas lärare och elever har gott om datorer till sitt förfogande. Lärarna sörjer aktivt för sin kompetensutveckling. I Finland utnyttjas dessutom skolans egna möjligheter och externa tjänster på ett synnerligen mångsidigt sätt inom elevhandledningen. Skolorna får information om sin funktionsduglighet av många externa grupper med anknytning till skolan.

Fjorton länder deltog i OECD-undersökningen: Belgien (fl), Finland, Frankrike, Irland, Italien, Korea, Mexiko, Norge, Portugal, Schweiz, Spanien och Sverige. I Finland företogs datainsamlingen med frågeformulär, som besvarades av 127 gymnasier och 130 yrkesläroanstalter läsåret 2001 - 2002.

Undersökningens resultat offentliggörs vid en presskonferens i Stockholm den 3 februari 2004. Två rapporter ges ut vid detta tillfälle, dels OECD:s rapport, dels en nordisk rapport. I Finland har forskningsdocent **Erkki Kangasniemi** vid Pedagogiska forskningsinstitutet haft hand om undersökningen. Detta pressmeddelande informerar om de nordiska resultaten i jämförelse med de fjorton OECD-ländernas resultat.

I Norden är det skolans sak att anställa lärare

Lärarna är en viktig personresurs vid skolorna. För skolans administrativa personal är det en årligen återkommande uppgift att besätta lediga tjänster. Inför läsåret 2001 - 2002 fanns det inga vakanta lärartjänster i en tredjedel av de danska, en fjärdedel av de finländska, åtta procent av de svenska och sex procent av de norska skolorna på andra stadiet. Å andra sidan skulle 20 procent av alla lärartjänster besättas i var fjärde finländsk skola, var femte norsk skola, i 14 procent av skolorna i Sverige och i en procent av de danska skolorna.

I Finland har det förr i allmänhet varit skolnämndens eller skoldirektionens sak att välja nya lärare. Under de senaste åren har denna praxis förändrats i och med att det kommunala skolväsendet och de enskilda skolorna har fått ökad beslutanderätt. Indikatorerna från OECD-undersökningen visar, att samtliga skolor i Danmark och nästan alla skolor i Sverige och Norge själva hade anställt nya lärare. I Finland var denna andel 63 procent; rektorerna hade fattat beslut om nyanställningar av lärare i 90 procent av yrkesläroanstalterna mot endast 28 procent av gymnasierna. Inom de fjorton OECD-länderna var det på det hela taget mindre allmänt än i Finland att skolan fattade beslut om nyanställningar av lärare.

Skolan vill anställa behöriga lärare. Men inom vissa branscher är det mer lockande för utbildad personal att söka sig till arbetsmarknaden utanför skolan. Vissa ämnen i skolan har en så svag ställning, att timantalet inte fyller lärarens undervisningsskyldighet. I sådana fall är det svårt för skolan att få behöriga lärare. I Finland, Sverige och Norge har det varit svårast att avlöna fullt behöriga lärare i datakunskap och informationsteknologi. I Danmark är lärarekryteringssvårigheterna störst i matematik, därefter i datateknik och informationsteknologi. I de övriga nordiska länderna är det svårt att få behöriga lärare förutom i datateknik och matematik också i tekniska och naturvetenskapliga ämnen samt i främmande språk. I Finland är bristen på kompetenta lärare näststörst i konstnärliga ämnen, därefter i tekniska ämnen, matematik och främmande språk. Man frågar sig, om de konstnärliga ämnena har en svagare ställning i de finländska läroplanerna än inom det övriga Norden eller om behörighetskraven är olika. – Lättast i Norden är det att få fullt behöriga lärare i samhällsvetenskapliga ämnen.

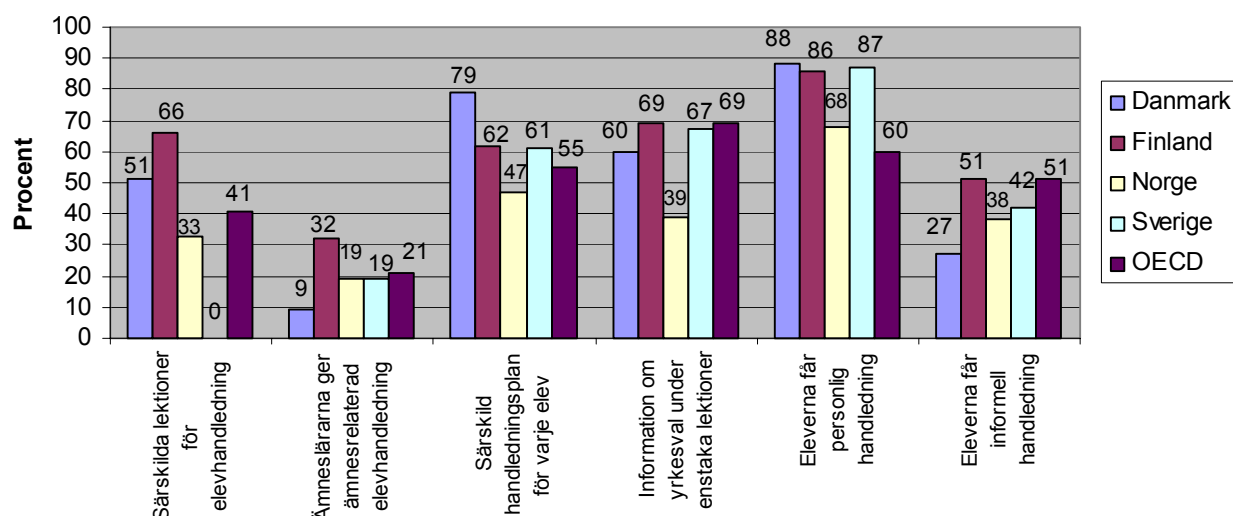
Mångsidig studievägledning och information om möjliga yrkesval i Finland

Eleven skall med skolans hjälp se till att han/hon går iland med sina studier på det andra stadiet och att han/hon gör lämpliga val inför övergången till arbetsliv eller vidareutbildning. I en elevcentrerad, individualiserande studiemiljö skall skolan handleda och stödja eleven, så att han/hon övervin- ner eventuella svårigheter i studierna.

Studievägledning och information om möjliga yrkesval är olika former av handledning inom ramen för skolans egna resurser. Skolorna skulle svara på frågor som i figur 1 om olika former av elev- handledning som respektive skola ofta eller alltid hade använt. Resultaten visar, att studievägleda- ren i inemot nio av tio skolor i Danmark, Finland och Sverige har gett eleverna personlig handled- ning. Åtta av tio skolor i Danmark och sex av tio skolor i Finland och Sverige uppgav, att skolan har haft en särskild handledningsplan för varje elev för hela studietiden. Mycket vanligt var det ock- så att skolan har informerat om möjliga yrkesval under enstaka lektioner. Detta var fallet i sju av tio skolor i Finland och Sverige och i sex av tio skolor i Danmark. Lektioner i elevhandledning har förekommit i nästan sju av tio skolor i Finland, i mer än hälften av de danska och en tredjedel av de norska skolorna, men inte alls i Sverige. I Finland har ämneslärarna tagit in ämnesrelaterad elev- handledning i sin undervisning. Detta var vanligare i yrkesläroanstalterna än i gymnasiet. I det övri- ga Norden har det varit mindre vanligt att ämneslärarna fungerat som elevhandledare.

I Finland hade en större andel elever (85 %) än i det övriga Norden fått personlig handledning under läsåret 2000 - 2001. I den finländska skolan är handledningen mångsidig och ordnas inom ramen för skolans egna resurser. Alla de former av elevhandledning som frågeformuläret tog upp har utnytt- jats minst lika ofta i Finland som inom OECD i medeltal. Också i Danmark och Sverige har hand- ledningen varit ganska mångsidig, men i Sverige har inte särskilda lektioner i elevhandledning ord- nats. I Norge har många former av elevhandledning förekommit i mindre utsträckning än i det övri- ga Norden.

FIGUR 1. Andelar skolor på andra stadiet i Norden som ofta eller alltid använde följande metoder för elevhandledning inom ramen för skolans egna resurser

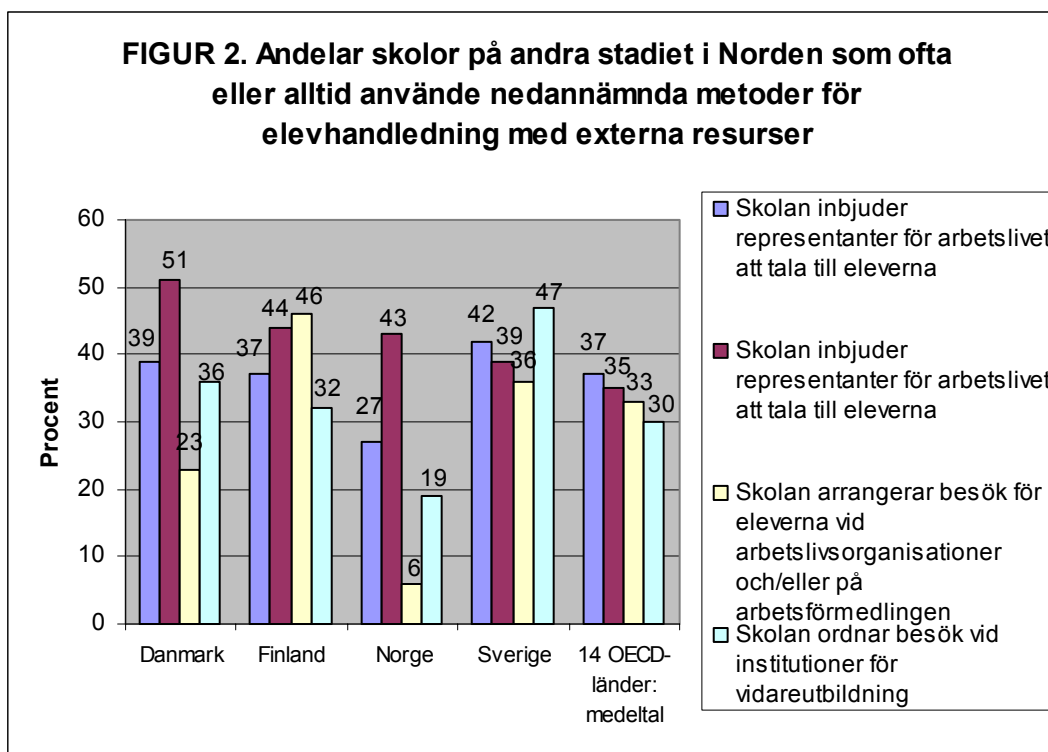

Skolorna på andra stadiet kan ordna sin studiehandledning och informera om möjliga yrkesval också med externa resurser, närmast då med hjälp av representanter för olika vidareutbildningsanstalter och företrädare för yrkeslivet. I Norge har drygt 40 procent av skolorna utnyttjat möjligheten att låta representanter för vidareutbildande skolor komma till skolan och informera eleverna. I övrigt har de norska skolorna i betydligt mindre omfattning än de övriga nordiska länderna begagnat sig av externa resurser för att informera eleverna om olika möjligheter till fortsatt karriär. Danmark uppvisar ungefär samma profil som Norge såtillvida, att den vanligaste formen av elevhandledning har varit att låta företrädare för olika vidareutbildande skolor informera eleverna. Den nästvanligaste formen av elevhandledning i bägge länderna har varit, att eleverna har fått diskutera med representanter för yrkeslivet som kallats till skolan. Vidare har de danska och norska skolorna ordnat elevbesök vid institutioner för fortsatt utbildning. Minst har man vinnlagt sig om att föra ut eleverna till arbetslivsorganisationer och/eller arbetsförmedlingar.

I Sverige har det varit vanligare än inom OECD-länderna på det hela taget i denna undersökning att utnyttja de båda ovannämnda externa resurserna för elevhandledning. Inemot hälften av skolorna i Sverige har ordnat elevbesök vid läroanstalter för fortsatt utbildning. Drygt 40 procent av skolorna har utnyttjat den nästvanligaste formen av studievägledning och kallat representanter för arbetslivet till skolan för att informera eleverna. Knappt 40 procent av skolorna har inbjudit representanter för eventuella mottagande skolor i samma syfte. En dryg tredjedel har ordnat besök vid arbetslivsorganisationer och/eller arbetsförmedlingar.

De finländska skolorna, framför allt yrkesläroanstalterna, har mest frekvent ordnat elevbesök vid arbetslivsorganisationer och/eller arbetsförmedlingar. Drygt 40 procent av skolorna, gymnasierna mer allmänt än yrkesläroanstalterna, har inbjudit företrädare för olika mottagande skolor. En dryg tredjedel har låtit representanter för olika företag komma till skolan och informera eleverna. En tredjedel av skolorna har ordnat besök vid läroanstalter för vidareutbildning.

I Danmark och Norge är det en större andel av skolorna som inbjuder representanter för olika mottagande skolor och för arbetslivet till skolan. Skolorna i Sverige och Finland utnyttjar denna möjlighet ungefär lika frekvent som de ordnar elevbesök vid fackorganisationer och vidareutbildande skolor.

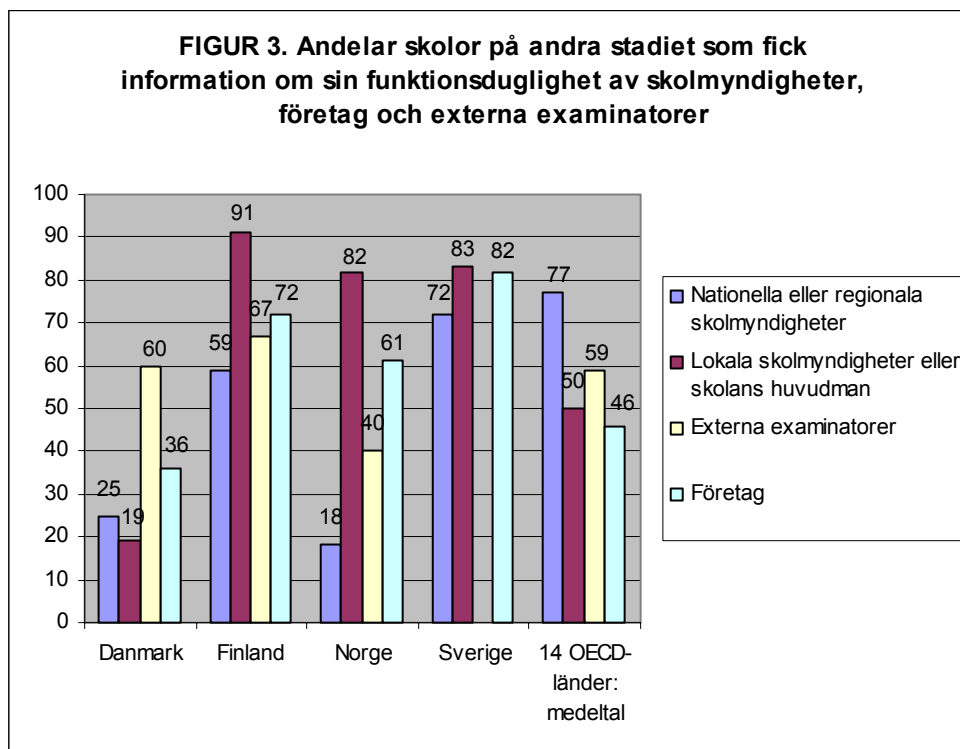
Information om skolans arbete från olika intressegrupper

Olika grupper med anknytning till skolan är intresserade av skolans arbete och har sina förväntningar på skolan. Hur leds skolan? Vilket är skolans utbud av undervisning? Vilka tillvalsämnen och kurser erbjuds? Hur grupperas eleverna? På vems villkor ordnas undervisningen? Hur utvärderas resultaten etc.? Skolan väntas föra en diskussion om sin verksamhet med de intressegrupper som har synpunkter på skolans arbete.

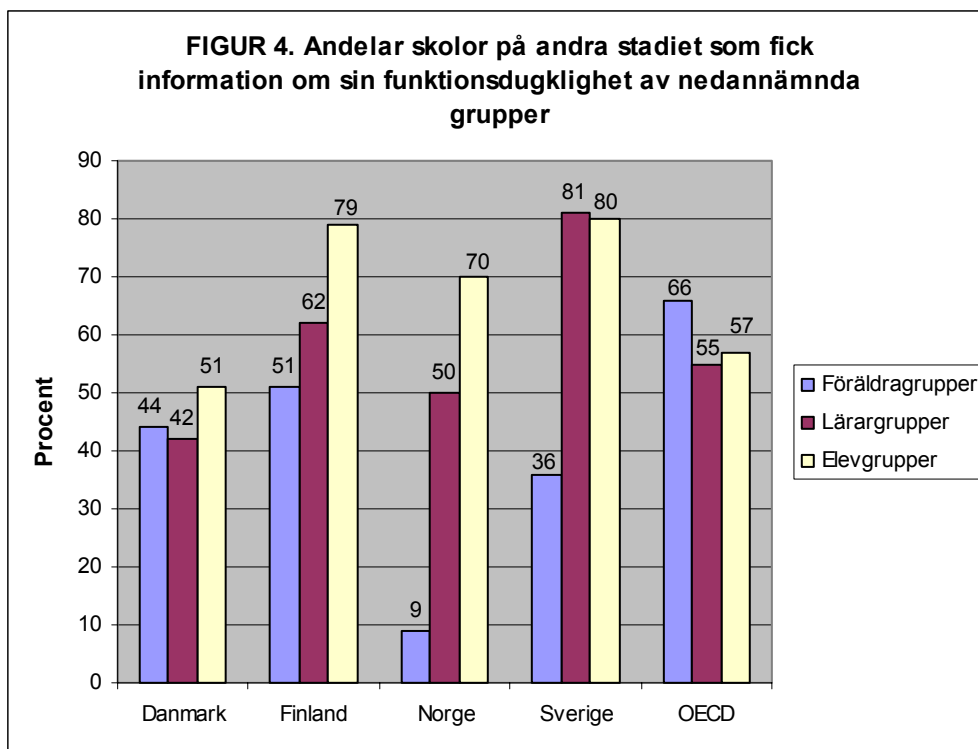
Nio av tio skolor på andra stadiet i Finland och åtta av tio skolor i Norge och Sverige mottog information om sin verksamhet av de lokala skolmyndigheterna eller av skolans huvudman. De statliga eller regionala skolmyndigheterna gav respons på skolornas arbete i sju fall av tio i Sverige, i sex fall av tio i Finland och i mindre än två fall av tio i Norge. Det högre måttet av lokal återkoppling i Finland skall ses mot bakgrunden av skolväsendets organisation; skolväsendet är lokalt eller bundet till ett kommunförbund. För Danmarks del är den statliga och lokala inblandningen anmärkningsvärt låg. Endast en fjärdedel av skolorna uppgav sig ha mottagit information om sin verksamhet av de statliga utbildningsmyndigheterna och en femtedel av de lokala myndigheterna.

I Finland var det vanligast inom Norden – något vanligare än i Danmark – att skolorna hade mottagit respons på sitt arbete av externa examinatorer. Endast 40 procent av de norska skolorna uppgav sig ha haft samma förmån. För Sveriges del ingick denna fråga inte i enkäten.

Arbetsgivarna uppgavs ha gett respons på skolans arbete i åtta skolor av tio i Sverige, sju skolor i Finland, sex i Norge och en tredjedel av de danska skolorna. Skolorna hade haft kontakt med arbetsgivarna bland annat genom exkursioner till arbetsplatserna, genom de presentationer i skolorna som representanter för olika företag hållit om möjligheterna till karriärutveckling och i samband med elevernas arbetspraktik. I Finland har företag och arbetsgivare gett samtliga yrkesläroanstalter respons på skolans arbete.

I Sverige har lärar- och elevgrupper delgett skolorna sin syn på skolans arbete i åtta av tio skolor. I de övriga nordiska länderna har responsen från elevgrupperna varit allmännare än i Sverige – i Finland hade åtta av tio skolor fått sådan respons, i Norge sju och i Danmark fem skolor. I sex av tio skolor i Finland, fem i Norge och fyra i Danmark hade lärargrupper informerat skolan om sin syn på skolan. I Finland och Norge hade hälften av skolorna informerats av föräldragrupper om föräldrarnas uppfattningar. I Danmark var denna andel 44 procent och i Sverige 36 procent. Skolorna i Norden har oftare än inom OECD fått ta del av elevernas syn på skolan. Mindre ofta än inom OECD har de nordiska skolorna mottagit information från föräldrarnas sida.

Undersökningen har inte gått in för att utreda effekterna av den information som skolorna har fått från olika håll. Svaren på enkätens frågor belyser endast i vilken utsträckning ledningen för en skola har att ta hänsyn till de önskemål och synpunkter som olika intressenter ger uttryck åt, när ledningen fattar beslut om skolans arbete. Mängden respons kan öka byråkratin och kringskära skolans självständighet. Skolans mål och värden kan stå i strid med de intressen som olika grupper kring skolan ger uttryck åt.

I Norden har lärarna och eleverna god tillgång till datorer

Antalet elever per dator har ofta använts som mått på hur tillgänglig data- och informationsteknologin är för eleverna. I medeltal är elev- och lärarantalet per dator betydligt mindre i Norden än i de OECD-länder på det hela taget som deltog i undersökningen. Detta visar, att eleverna och lärarna i Norden har god tillgång till datorer. De fyra nordiska länderna i undersökningen ligger bäst till med avseende på mängden datorer för eleverna. I Danmark samsas i medeltal 2,8 elever om en dator. I Sverige finns det 3,4 elever per dator, i Norge 3,7 elever och i Finland fem elever. I varje enskilt land är skillnaderna mellan skolorna stora.

Förhållandet lärare per varje sådan dator som är avsedd att användas endast av lärare är minst i Korea. Där finns det i medeltal mindre än en lärare per dator. I Sverige är den motsvarande andelen 1,3 lärare, i Finland 1,6, i Norge 1,7 och i Danmark 2,1 lärare per dator. Idealet vore, att varje lärare skulle ha tillgång till en egen dator. Detta skulle underlätta lärarnas lektionsförberedelser och ge dem möjlighet att arbeta på samma sätt som andra som arbetar med information.

60 procent av lärarna i Finland använde regelbundet dator i sin undervisning

Bruket av textbehandlings- och kalkylprogram tog sin början i ett fåtal skolor år 1980. År 1990 använde hälften av skolorna på andra stadiet i Finland, Danmark och Norge sådana program. År 2001 utnyttjades programmen i samtliga skolor i Finland, Norge och Danmark samt i nio av tio skolor i Sverige.

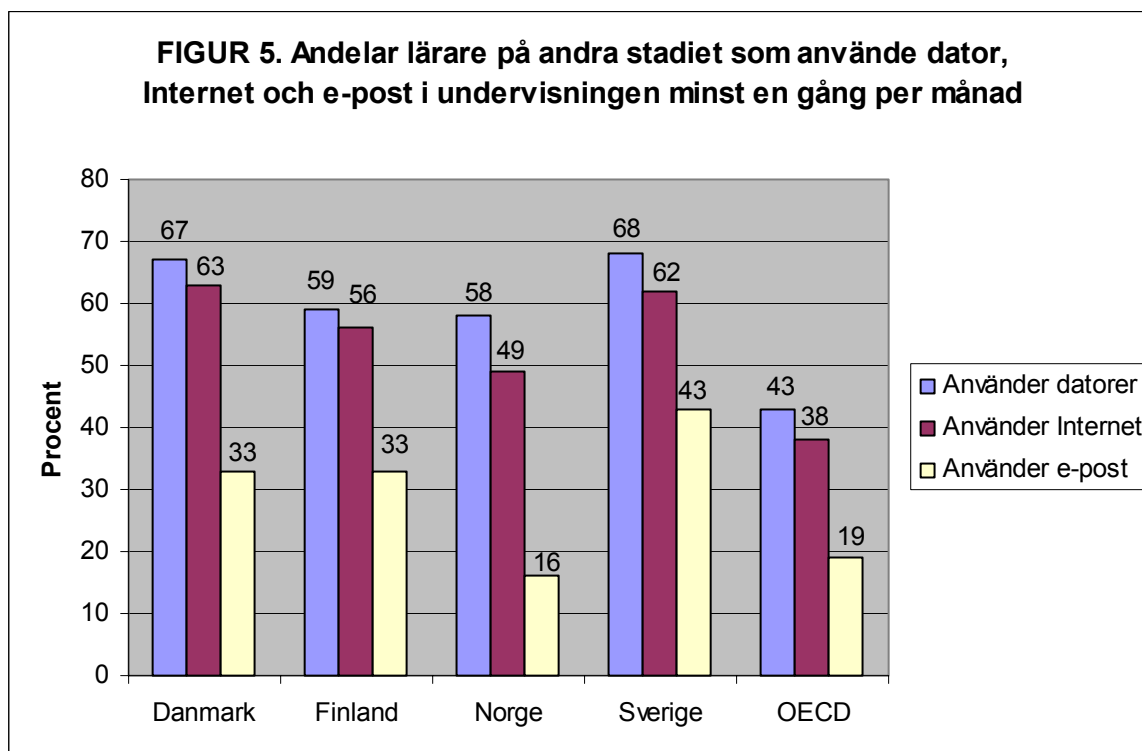
År 1985 togs Internet i bruk i undervisningssyfte inom utbildningen på andra stadiet. År 2001 användes Internet i samtliga skolor på andra stadiet i Danmark, Finland och Norge samt i nio av tio skolor i Sverige.

Elektronisk post gjorde sitt intåg i skolorna år 1990. År 2001 använde samtliga skolor i Danmark e-post, nästan samtliga skolor i Finland och Norge samt nio av tio skolor i Sverige.

Skolorna skulle lämna besked om hur många av lärarna på andra stadiet som använde dator, Internet och e-post minst en gång i månaden i sin undervisning. Sju av tio lärare i Danmark och Sverige samt sex av tio i Finland och Norge använde dator minst en gång per månad (= regelbundet).

Sex av tio lärare i Sverige och Danmark, 56 procent av lärarna i Finland och 49 procent i Norge använde Internet. E-post utnyttjades i betydligt mindre utsträckning. 43 procent av lärarna i Sverige, en tredjedel i Danmark och Finland samt 16 procent av lärarna i Norge använde e-post minst en gång per månad i sin undervisning.

Minst 80 procent av lärarna använde dator regelbundet i sin undervisning i inemot hälften av skolorna i Danmark och Sverige och i mer än en tredjedel av skolorna i Norge och Finland.

I Finland måste bruket av datorer i pedagogiskt syfte förbättras

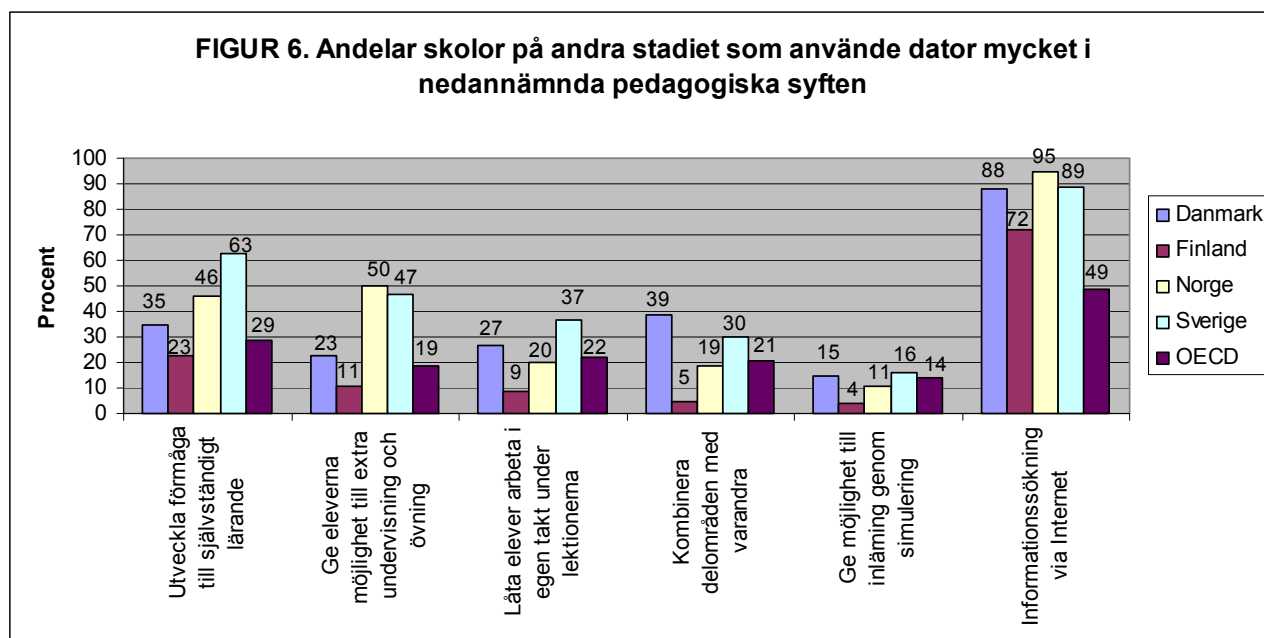
Skolorna skulle uppge i vilken mån ("mycket", "i någon mån", "inte alls") de använde datorer i olika syften: för utveckling av elevernas förmåga till självständigt lärande, i avsikt att erbjuda ele-

verna möjligheter till extra undervisning och övning, för arbete i egen takt under lektionerna, för integrering av olika ämnen eller delområden, för inläring genom simulering av olika praktiska situationer och för informationssökning via Internet.

Av de skolor som vinnlagt sig om att nyttiggöra datorer i de ovannämnda pedagogiska syftena har flertalet satsat på informationssökning via Internet. Sju av tio skolor i Finland och nio av tio skolor i Danmark, Norge och Sverige använde sina datorer ”mycket” i detta specifika syfte.

I övrigt är det färre skolor på andra stadiet i Finland än på annat håll i Norden som använder datorer ”mycket” i pedagogiska syften som ovan. En femtedel av de finländska skolorna har utnyttjat datorer i stor utsträckning i avsikt att utveckla elevernas förmåga till självständigt arbete. Detta är en mindre andel än i det övriga Norden och i de fjorton OECD-länderna. Också i andra avseenden ligger de finländska skolorna under genomsnittet för alla länder i undersökningen.

Datorer kan underlätta elevernas inläring, och om man ägnar större uppmärksamhet åt de pedagogiska användningsmöjligheterna, får datatekniken större effekt inom undervisningen. I de finländska strävandena att utveckla skolan som studiemiljö finns det orsak att satsa på olika möjligheter att använda datorer för elevutveckling, individualisering, differentiering och integrering av undervisningen. Elevernas inlärningsförmåga utvecklas inte enbart av att man lär dem skaffa kunskap och använda grundläggande program för sökning och produktion av information.

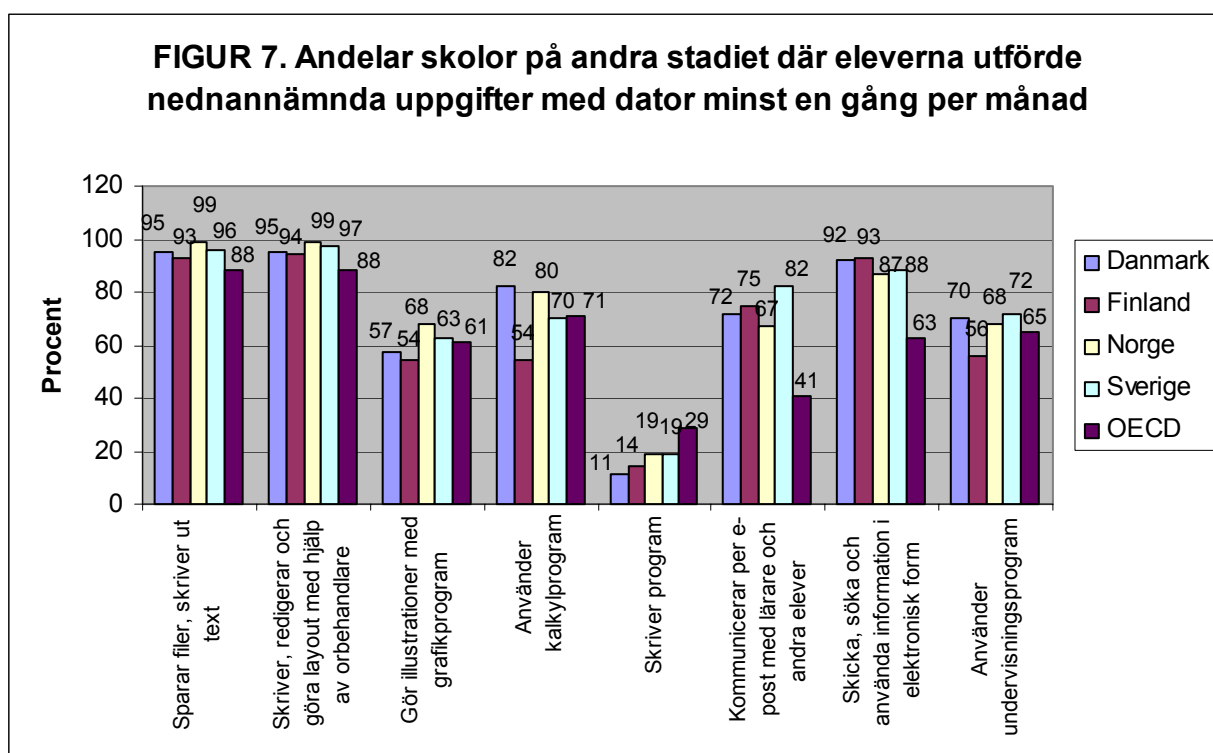
I Finland är det mindre vanligt att skolorna använder program för produktion av kunskap

Vad gör och lär sig eleverna med hjälp av datateknik? Det vanligaste inom Norden är, att man sparar filer, skriver ut texter och använder ordbehandlingsprogram – sådana uppgifter får eleverna i nio av tio skolor. Det närmast vanligaste är att man använder datateknik för att söka, använda och skicka information i elektronisk form. Kommunikation med hjälp av e-post förekommer i ungefär samma utsträckning i samtliga nordiska länder. I sju av tio skolor i Danmark, Finland och Norge samt i åtta av tio skolor i Sverige kommunicerar eleverna minst en gång per månad med sina lärare och med andra elever.

I Finland använder eleverna kalkylprogram och undervisningsprogram i mindre utsträckning än vad man gör i de övriga nordiska länderna och i de undersökta OECD-länderna på det hela taget. I åtta av tio skolor i Danmark och Norge mot mindre än sex av tio skolor i Finland an-

vänder eleverna kalkylprogram. Bruket av grafikprogram är också något mindre allmänt i Finland än i det övriga Norden och inom OECD.

I Danmark och Finland är det färre skolor än i Norge och Sverige samt inom de fjorton OECD-länderna i medeltal där eleverna utnyttjar grafikprogram. I Norden utför eleverna allmänt taget mer uppgifter med grafikprogram än vad som är fallet inom samtliga undersökta länder, men programmering förekommer mer allmänt i skolorna inom OECD-länderna på det hela taget än i Norden. I Danmark och Finland använder eleverna olika programmeringsspråk i en av tio skolor. I Norge och Sverige är denna andel två av tio skolor.

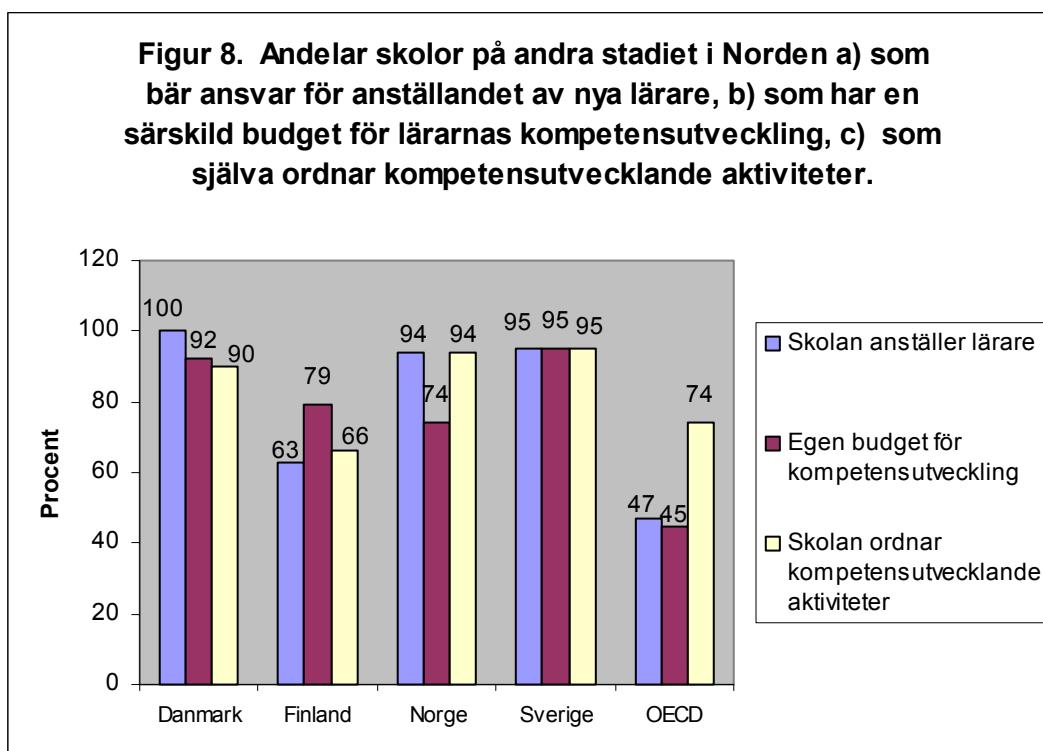
Skolorna är uppkopplade till globala och lokala nät

För att skolorna skall kunna dra nytta av datanät måste de vara nätanslutna. Med undantag av Korea var det mycket allmännare i Norden än i de övriga undersökta länderna att skolorna hade nätuppkoppling. Läsåret 2001 - 2002 var andelen Internet-anslutna datorer i skolorna på andra stadiet 95 procent i Sverige, 91 procent i Danmark och Norge samt 90 procent i Finland. Inom varje enskilt land varierade andelarna från skola till skola. I Finland hade samtliga skolor nätanslutning, men alla datorer var inte uppkopplade till Internet.

Uppkoppling till lokala nät var mindre allmänt än Internet-anslutning. I Sverige var 88 procent av skolorna på andra stadiet anslutna till ett lokalt nät. I Danmark var denna andel 84 procent, i Norge 74 procent och i Finland 70 procent. Av de finländska skolorna på andra stadiet ingick 52 procent i ett lokalt nät som var gemensamt för olika skolor och/eller underhölls gemensamt av skolorna. 19 procent av skolorna samarbetade på motsvarande sätt med organisationer utanför skolan. Skolorna bedrev även andra former av datatekniskt samarbete med andra utbildningsinstitutioner, organisationer och privata företag. Data- och informationstekniken kräver kunskaper och annat kunnande, underhållet är dyrt och utvecklingen på området är snabb. Därför är det samarbete nödvändigt.

Självständiga beslut är mindre vanliga i de finländska skolorna än inom det övriga Norden

Sedan medlet av 1990-talet har Finland gått in för att öka skolornas ansvar och beslutanderätt med avseende på skolornas läroplaner, undervisning och pedagogiska utveckling samt i fråga om ekonomi och personal. Den aktuella OECD-undersökningen innehåller några indikatorer på skolornas självständighet och beslutsfattande. Frågan om skolans rätt att själv anställa nya lärare hänför sig till skolans budget och personaladministration. Har skolan en särskild budget för lärarnas fortbildning och kompetensutveckling? Svaren på denna fråga ger en uppfattning om skolans ekonomiska beslutsfattande. Ordnar skolan själv sin lärarfortbildning och lärarnas kompetensutveckling? Denna fråga berör skolans personaladministration och utveckling.

Med hänsyn till de ovannämnda indikatorerna kan för Nordens del sägas, att skolorna på andra stadiet i Danmark och Sverige ser ut att ha den största självständigheten vad gäller beslutsfattande. Mer än nio av tio skolor i dessa båda länder fattar sina beslut självständigt. Också i Norge uppvisar skolorna större självständighet i beslutsfattandet än Finland i fråga om att anställa lärare och ordna lärarfortbildning.

I Finland är en utveckling mot större beslutanderätt för skolorna på gång. Åtta av tio skolor har en särskild budget för lärarnas fortbildning och kan inom ramen för denna budget fatta egna beslut om fortbildningen. Vidare har mer än sex av tio skolor anställt sin skolas lärare och ordnat lärarfortbildning. Självständigheten i skolornas beslutsfattande på andra stadiet har varit mer kringskuren i Finland än i de övriga nordiska länderna, men i medeltal uppvisar Finland större självständighet än OECD-länderna i undersökningen. I vissa OECD-länder är det skolmyndigheterna som väljer och utplaceras lärare och som nästan utan vetskap från skolans sida för rådplågningar med enskilda lärare om deras fortbildning.

Slutsatser om skolans utvecklingsbehov

I OECD-undersökningen uppfattar man lärarnas professionalitet samt data- och informationsteknologin som nyckelfaktorer i utvecklandet av skolan i riktning mot en "lärande organisation". Undersökningsresultaten bekräftar, att det behövs en utvecklingsstrategi och att problemen i utvecklingssträvandena är mångskiftande. Utvecklingsstrategin skulle kunna innebära

- att personalens kompetensutveckling förstärks vid varje skola. I detta innefattas, att lärarna delger varandra sina kunskaper och erfarenheter och deltar i samfälliga utvecklingsprojekt.
- att lärarnas arbetstider och -villkor ses över, varvid man bör beakta de nya hjälpmedel som finns för undervisning och inläring samt den tid lärarna och även eleverna behöver för att ta datatekniken i effektivt bruk i skola och undervisning.
- att skolan ges större självständighet bland annat på områdena för personaladministration och ekonomisk administration samt i fråga om anskaffning av undervisningsmateriel.
- att skolornas och lärarnas inbördes nätsamarbete ökar och att samarbetet med skolans yttre miljö intensifieras på data- och informationsteknologins område.